

Поняття про «традиційність» та «нетрадиційність» у християнських релігійних системах України як підстава оцінки сучасної УГКЦ

Актуальність роботи. Представлена робота висвітлює проблему визначення понять «традиційних» та «нетрадиційних» для України християнських релігійних систем і вияв сутнісних ознак дихотомії в житті українських Церков. У статті робиться спроба аналізу проблеми поділу християнських релігійних систем на підставі їх ціннісного навантаження та ставлення до українства як аксіологічного вияву національного. Також виділено ознаки християнських релігійних систем, що впливають на їх оцінку як «традиційних» чи «нетрадиційних».

Ключові слова: християнська релігійна система, традиція, цінність, Церква, історіософія релігії, конфесія, обряд, греко-католицизм, аксіоаналіз.

Метою роботи є означення традиційних і нетрадиційних для України християнських релігійних систем у їх конфесійному вияві на прикладі УГКЦ та виявлення таких підстав поділу.

Можна назвати ряд сучасних вчених, які займаються дослідженням релігійно-національної ціннісної проблематики. Це – С.М. Возняк, М.С. Горяча, А.М. Колодний, Б.А. Лобовик, О.Н. Саган, Д.В. Степовик, Л.О. Филипович, П.Л. Яроцький та інші.

Базовим критерієм та підставою поділу на традиційні та нетрадиційні релігійні системи є наявність чи відсутність сакрального. Іншими словами, якщо релігійна система зберігає Духа Святого і передає його через покоління, то вона зберігає традицію. Святий Дух в теологічній традиції розуміється як вияв Абсолюту, життєтворче начало. Бог-Дух здійснює світову життєву єдність (надає цілісність) онтологічній феноменальності світу і наділеності його смыслом [5, с. 1098]. В загальнофілософському розумінні – це уявлення про потенціал творчої активності, через Дух суб'єкт самоздійснюється завдяки здатності відтворювати себе у предметному світі [20, с. 177-

178]. В цьому цінність традиції – в єдності поколінь, що об'єднані Духом усєї спільноти – «і мертвих, і живих, і ненароджених».

Сама ж традиція виступає як універсальна форма фіксації, закріплення і вибіркового збереження тих чи інших елементів соціокультурного досвіду, а також універсальний механізм його передачі. Традиція детермінує теперішнє і майбутнє засобами минулого [5, с. 1088]. Наявність Духа Святого є необхідною (проте недостатньою) умовою для визнання релігійної системи традиційною (в межах того чи іншого державного утворення).

В межах національної чи етнічної релігії душа народу і Святий Дух перебувають в єдності, їхня сакральність взаємопримножується. На думку професора А. Колодного, «історія українства, специфіка його національного буття підтвердили не лише трансцендентність релігії, але й певною мірою нашого етнічного начала» [13, с. 6] .

Ті ж етноси, котрі прийняли світові релігії, транслають душу народу через Святий Дух і освячують її. В такий спосіб народ не мислить сам себе як «вибраний» чи «проклятий», уникає ксенофобії і шовінізму, експансивних ідей псевдомесіанізму і знаходить своє призначення, місію в контексті історії людства та його спасіння. Традиційна релігійна система, котра несе в собі Духа Святого, освячує і підсилює душу народу, сприяє його росту, державотворенню, єдності та силі поколінь.

З продовженням дії Духа Святого при перевірці на «традиційність» впливає ще й певна співвідносність у часі. Оскільки час освячує традицію, робить її легітимною, то чим багатшу вона має історію, тим більші її Дух і сила, тим ґрунтовніша її історіософія.

При поділі на традиційні та нетрадиційні для нашої держави християнські релігійні системи час служить індикатором, котрий відображає характерність присутності на теренах України тієї чи іншої Церкви, конфесії. Час – необхідна, але недостатня умова традиційності.

Окрім часового виміру, до уваги слід брати ареал поширення релігійної системи, глибину та чистоту її проникнення в народ, в його самосвідомість. Цей критерій дає можливість дослідити, наскільки релігійна система є інкультурована для території України як в цілому, так і регіонально.

Іншими словами, якщо адепт християнської релігійної системи мислить себе як представник українства, то Церква, з якою він себе ідентифікує, є традиційною для України за умов, якщо вона освячує душу народу Святим Духом, який діє через неї; є давньою і поширена на наших землях. Якщо представник українського етносу не ідентифікує себе з народом, то

він перериває традицію його сакральності в естафеті часу. Такий українець за своєю суттю є духовно мертвим. Він намагається «віджити» на чужому ґрунті та прийняти дух чужого народу. І навпаки – іноземець за походженням, котрий визнає і приймає святість українства, є носієм Святого Духа, що діє в українській душі. Як пише А. Річинський: «тільки люди розумом убогі, особливо недоумки та ідіоти, позбавлені національних прикмет» [11, с. 254].

Якщо релігійна система виступає за збереження та примноження національної самобутності українського народу, є носієм його душі та характеру, має свою історію, яка вкорінена в українській землі, є виразником етнічних державотворчих потягів до самоорганізації і самовизначення, сама містить в собі дію Духа Святого, – вона є традиційною для України.

Зважаючи на те, що український народ завжди відзначався релігійною толерантністю і духовним розумінням християнства [11, с. 233], то фактично на території сучасної України певну претензію на традиційність мають і ті релігійні системи, які не є характерними для наших земель як за виникненням (у відносності до часу), так і за основними ідеологічними положеннями, але котрі, уникаючи переслідувань, віднайшли в Україні комфортне середовище свого розвитку завдяки толеранції українців до конфесійних відмінностей [13, с. 14].

Зрештою, саме християнство як релігійна система, в певному сенсі, може розумітися як нетрадиційна для України, оскільки була привнесена із охрещенням Русі. Про це активно заявляють прихильники відновлення язичництва [17, с. 274]. Вони мотивують таке ставлення тим, що начебто акт прийняття хрещення перервав духовну пуповину українському народові, яка пов'язувала його із землею, космосом та предками.

Хронологічно дійсно за найбільш традиційну для України релігійну систему можна було б вважати таку, що була на наших землях ще до християнізації, проте її історично-соціальна традиція втрачена. А українське язичництво стало одним із джерел українського християнства, саме воно сприяло своєрідному оформленню як обрядових форм, так і змісту спасительної місії Христа. Відновлювати язичництво, на наш погляд, не є ані можливим, ані, тим більше, доцільним.

Особливо виразно видно це при постановці питання про віру та мораль. Так, на наш погляд, ні Мага Віра, ні Велесова Книга, ні інші так звані «традиційні язичницькі» джерела не містять ні стрункої теологічної чи філософсько-релігійної системи, ні нормативної моралі, що впливала б як з природного, так і позитивного Божого права.

Ще один аргумент CONTRA для роздумів «новим українським язичникам» – якщо йти за логікою апологетів рідновір'я, то і вся християнська Європа не може бути названа традиційно християнською. В цьому розумінні традиційно християнським може бути тільки Ізраїль, проте відомо, що в свій час там християнство не стало традиційним і розглядалося, швидше, як секта в юдаїзмі, ніж як нова релігійна система. Зрештою, конфліктні питання (питання юдеохристиянства), що виносились на апостольський собор, і їх вирішення чітко вказують на те, що розуміння місії Христа для апостола Павла було універсальним в порівнянні з точкою зору апостола Петра. Причина таких уявлень останнього полягала, власне, у сприйнятті юдаїзму як «традиційного» для юдейського народу. Тому язичники неправі в тому, що християнство розірвало синкретичний світогляд. Адже твердження Павла про те, що всі покликані до спасіння («немає ні юдея, ні еліна»), «бо як в одному тілі маємо багато членів, а всі члени мають не однакове діяння, так багато нас є одне тіло в Христі, а зосібна ми один одному члени» (Рим 12: 4-5).

Під традиційними християнськими релігійними системами (Церквами), на наш погляд, перш за все слід розуміти ті, що прямо походять з місії апостолів і їх учнів та є продовженням П'ятдесятниці. Безперервне, з того часу, сходження Духа Святого – Духа-Утішителя і є суттю історіософії Церкви як Містичного Тіла Христа. Ознаками такої Церкви є єдність, святість, соборність – єдність сопричастя (вселенськість – католицькість), апостольськість – неперервність дії Духа Святого через апостолів і їх учнів. За словами І. Водопівця: «Церква – це братерське духовне сопричастя, а також і видима інституція, вона не відповідає лише одній з цих двох істин, а натомість обом разом, що нероздільно поєднані» [4, с. 11].

На жаль, українське християнство не має чітких прямих історичних свідчень, котрі б обґрунтували струнку історіософію християнства на українських землях, як це, для прикладу, мають Єрусалим, Рим, Антіохія, Олександрія тощо. Маємо тільки невиразну легенду про апостола Андрія [18, с. 27], яка і досі викликає наукові суперечки [16, с. 9-14]. Важливо зазначити, що літописець виводить генеалогічну лінію українців від Яфета – сина Ноя і, відповідно, аж до Адама [18, с. 23,25]. Отже, за літописом та біблійною традицією, українство цілком встановило свою трансцендентність і історіософію.

Безумовно, що українська Церква має свою історіософію, – і вона підтверджена джерелами та згаданими в них подіями [18]. До таких можна віднести і діяльність на засланні Св. Климента Папи Римського, і діяльність слов'янських вчителів Кирила і Методія, і, загалом, диплома-

тичні та інші стосунки руських монархів із світовими християнськими державами [3; 7; 9; 15].

Зважаючи на те, що християнство прийшло на Русь у період ще до розколу Церкви на Східну і Західну в 1054 році, логічно буде вважати традиційними для України як східну, так і західну гілки Церкви, пам'ятаючи про те, що слов'янська Русь не прийняла з абсолютною тотожністю ні східного, ні західного звичаїв, а намагалася витворити свій власний український обряд [10, с. 23].

Інша річ, що внаслідок змагання римсько-католицької і візантійської партій політичної еліти Русі перша з них зазнала поразки і за основу української обрядовості був узятий візантійський східний обряд. Зрештою, прагнення до окремішності в усьому призвело до розвитку власне українського східного обряду, котрий суттєво відрізняється від візантійського, російського чи латинського своїм підкресленням людської природи і близькості Бога [10, с. 23-25]. Створений на ґрунті народного світогляду, він увібрав у себе кращі духовні практики з обрядовості своїх християнських сусідів, а також світоглядно цінні українські етнічні елементи.

Окреме місце серед традиційних релігійних систем належить українському греко-католицизму, котрий виник як спроба врятувати від занепаду православ'я шляхом відновлення єдності з Римським апостольським престолом, хоч такого прямого розриву українська Церква не знала, а перебувала в ньому опосередковано. До УГКЦ досі в Україні немає однозначного ставлення, проте саме вона, зберігши традиційну українську обрядовість, піднесла українську Церкву до високого рівня освіти і культури, який є співвідносним із західною Церквою.

УГКЦ своїм корінням сягає Київського християнства і в статусі юридично наближена до первісної Руської Церкви в період до 1054 року (східний український обряд, єдність з Римом через посередництво Візантійського Патріарха).

Сучасне релігійне життя у зв'язку з ситуацією конфлікту між православними Церквами України видається надто складним, зокрема і в питанні державотворення. В цій царині центральні проблеми визначив сучасний український вчений А.М. Колодний: «На динаміці свідомості національного «МИ» негативно позначилась підміна національного почуття релігійним, протиставлення релігійного «МИ» національному» [13, с. 10].

Висновки. Таким чином, враховуючи вищеозначені підстави поділу християнських релігійних систем на традиційні та нетрадиційні (наявність сакрального – Духа Святого в релігійній системі, що також виражає

трансцендентність етносу; багата історія релігійної системи, що мислиться в часі і в ньому здобуває смисл; ареал поширення релігійної системи, глибина та чистота проникнення в душу народу), можна зробити висновок, що ані протестантизм у своєму різноманітті, ані неопротестантські рухи, течії чи, тим паче, новітні релігії, культу і секти, хоч вони і не є співмірні за своїм змістом чи формою між собою, не можуть входити в предметне поле поняття «традиційних» для України християнських релігійних систем.

Очевидно, традиційною для України християнською релігійною системою (серед інших) є греко-католицизм, і може бути означений як безумовно традиційний.

Література

1. Біблія: Святе Письмо Старого та Нового Завіту. – Рим, 1990. – 1422 с.
2. Бердяев Н.А. Истоки и смысл русского коммунизма. Репринтное воспроизведение издания YMCA-PRESS, 1955 г. – М.: Наука, 1990. – 224 с.
3. Брайчевський М.Ю. Утвердження християнства на Русі. – К.: Наукова думка, 1988. – 262 с.
4. Водопівець І. Еклезіологія. – Рим–Львів, Монастир Монахів Студійського Уставу, Видавничий відділ «Свічадо», 1994. – 288 с.
5. Всемирная энциклопедия: Философия. / Главн. научн. ред. и сост. А.А. Грицанов. – М.: АСТ, Мн.: Харвест, Современный литератор, 2001. – 1312 с.
6. Горбач Н.Я. Специфіка української філософії. – Львів: Каменяр, 2006. – 216 с.
7. Горський В.С. Святі Київської Русі. – К.: Абрис, 1994. – 176 с.
8. Горяча М.С. Роль релігійного фактора в політичному житті України: Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук. – Львів, 2002. – 19 с.
9. Грушевський М.С. З історії релігійної думки на Україні. – К.: Освіта, 1992. – 192 с.
10. Історія релігій в Україні: у 10 т. / Редкол. А. Колодний (голова) та ін. – К.: Укр. Центр духовної культури, 1996–1998. Т. 1: Дохристиянські вірування; Прийняття християнства. / За ред. Б. Лобовика. – 384 с.
11. Річинський А. Проблеми української релігійної свідомості. – К.–Тернопіль: «Воля», 2000. – 427 с.

12. Колодний А.М., Яроцький П.Л. Історія релігії в Україні: Навч. посібник. Т-во «Знання», КОО, 1999. – 619 с.

13. Колодний А.М., Филипович Л.О. Релігійна духовність українців: вияви, постаті, стан. – Львів: Логос, 1996. – 182 с.

14. Максвелл С. Джон. Будь всем, кем ты можешь быть: Пер. с англ. К. Кузова. – К.: Светлая звезда, 2005. – 232 с.

15. Никольский Н.М. История русской церкви. – М.: Политиздат, 1985. – 448 с.

16. Огієнко І.І. Українська Церква: Нариси з історії Української православної церкви: У 2 т.: Т. 1-2. – К.: Україна, 1993. – 284 с.

17. Оріон Я. На роздоріжжі. – Гамільтон – Канада, 1991. – 336 с.

18. Повесть временных лет. // Памятники литературы Древней Руси. Начало русской литературы. XI – начало XII века. Вступит. статья Д.С. Лихачева. Сост. и общая ред. Д.С. Лихачева и Л.А. Дмитриева. – М.: Художественная литература, 1978. – 413 с.

19. Штепа П. Московство – его происхождение, содержание, формы и историческое развитие. Пер. с укр. – К., 1998. – 382 с.

20. Філософський енциклопедичний словник. / Редкол. В.І. Шинкарук (голова) та ін. – К.: Абрис, 2002. – 742 с.

Igor Tkach

Definitions of «traditionalism» and «non-traditionalism» in Christian religious systems of Ukraine as a base of analysis modern UGCC.

Summary

Represented scientific investigation exposed to determination of the terms «traditional» and «non-traditional» of Ukrainian Christian religious systems and to discovering of main features of dichotomy in Ukrainian church's life. In the article the problem of Christian religious systems dividing has been analysed on the base of their values and their attitude to Ukrainian outlook as a volumental showing of the national factors. Besides, main features of Christian religious systems, their bearing to definitions of «traditional» and «non-traditional» of these systems have also been investigated.

Key words: Christian religious system, tradition, value, Church, historiosophy of religion, confession, rite, Greek-Catholicism, acsioanalysis.